

Mantık Araştırmaları Dergisi

Journal of Logical Studies

Ebherî İsâgûcî ve şerhi

Yazar(lar) | Author(s): Alaattin Tekin

Bu makaleyi kaynak gösterin | Cite this article:

Tekin, A . "Ebherî İsâgûcî ve şerhi". Mantık Araştırmaları Dergisi 1 (2019): 188-191

Bu makaleye çevrimiçi ulaşın | See this article online:

<https://dergipark.org.tr/mader/issue/46688/574427>

İletişim | Contact

Adres: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 38030 Melikgazi/KAYSERİ
mantikder@gmail.com - <https://dergipark.org.tr/mader>

Ebherî İŝâgûcî ve Şerhi

 Alaattin TEKİN*

Tahkik, Çeviri ve Şerh: Ferruh ÖZPİLAVCI

Litera Yayıncılık, İstanbul, 2017, 220 sayfa

ISBN: 978-605-2023-09-9

13. yüzyıl İslam mantık tarihinin altın çağı kabul edilir. Bu asırdan sonra eğitim odaklı, özlü mantık metinleri telif edilmiş ve bu ana metinler etrafında Şerh ve haŝiyelerle devasa bir mantık geleneğı oluşmuştur. İşte bu metinlerin en başında kuşkusuz Esrüddin Ebherî (ö.1265)'nin *İŝâgûcî* adlı mantık risâlesi gelmektedir.

Ebherî'nin *İŝâgûcî* risâlesinin bilinen ilk Őârihi olan Hüsâmeddin el-Kâtî (ö.1359)'nin Şerhi ve onun Muhyiddin et-Tâliŝî (ö.1480) haŝiyesi oluşturmaktadır. İkinci Őârihi ise Molla Fenârî (ö.1431)'nin *el-Fevâidu'l-Fenârî* isimli Şerhi ile Ahmed b. Hızır (ö.1543)'ın bu Őerhe yazmış olduğı *Kul (Kavl-i) Ahmed* isimli haŝiyesi oluşturmaktadır.

Yazar, bu devasa mantık geleneğıne bağılı kalarak *İŝâgûcî* risalesini on farklı yazma nüsha ile karşılaştırıp, yeniden tahkik edip, çeviri ve Őerhini de vererek güzel bir çalışma ortaya koymuştur. Kitap önsöz, giriş, üç bölüm, kaynakça ve dizinden oluşmaktadır.

Yazar giriş bölümünde Ebherî'nin hayatı ve *İŝâgûcî* tarihi, Ebherî'nin *İŝâgûcî*si, eleştirmeli metin neşri, bu konuda esas alınan yöntem, metinde kullanılan nüshalar, Şerh kısmı gibi konular hakkında bilgi vermektedir.

Birinci bölüm *İŝâgûcî* tahkikli neşir ve çeviri kısmını oluştur. Bu bölüm beş bâbdan oluşmaktadır. Her bir bâbda aşağıdaki konular ele alınmaktadır.

* Arř. Gör., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, alaatekin@gmail.com

Birinci Bâb: Tasavvurâtın ilkeleri (mebâdisi) olan, delalet ve kısımları, müfret ve mürekkep, külli ve cüz'i, zâtî ve arazî ve beş tümel olarak bilinen cins, tür, ayırım, hassa ve araz konuları incelenmektedir.

İkinci Bâb: Tasavvurâtın maksatları olan, kavî-i şârih, tarif, tam özsel ve eksik özsel, tam ilintisel ve eksik ilintisel tanım çeşitleri ele alınmaktadır.

Üçüncü Bâb: Tasdikâtın İlkeleri bâbında önermenin tanımı, türleri, unsurları, nicelik-nitelikleri ile bitişik ve ayrık şartlı önermeler gibi konular incelenir. Bu bölümde ayrıca çelişki, düz döndürme gibi konular da incelenir.

Dördüncü Bâb: Tasdikâtın Maksatları bâbında ise genel hatlarıyla kıyas konusunun işlendiği görülmektedir.

Beşinci Bâb: Kıyasın maddesini oluşturan ve beş sanat olarak ta bilinen Burhân, Cedel, Hatâbe, Şiir ve Muğalata konuları kısa kısa izah edilmektedir.

İkinci Bölüm *İsâgûcî* ve Şerhi kısmını oluşturur. Bu bölüm ilk bölümde olduğu gibi beş bâba ayrılır ve her bir bâb ayrıntılı olarak incelenir. Fakat birinci bölümden farklı olarak birinci bâba geçmeden önce mantık ilmi ve konusu hakkında ortaya konulan görüşleri incelediği görülür. Yazarımız ilk bölümde tahkikli neşri ile karşılıklı çevirisini sunduğu metni bu bölümde ağırlıklı olarak Molla Fenârî'nin şerhinden, Hüsâm Kâtî'nin şerhinden, ve onun Muhyiddin et-Tâlîşî haşiyesinden, Fenârî şerhine Kul Ahmed b. Hızır'ın yaptığı haşiyeden, Dâvûd-i Karsî (ö.1756)'nin *İsâgûcî* şerhinden ayrıca Fârâbî (ö.950), İbn Sînâ (1037), Kutbuddin Râzî (ö.1365) ve Seyyid Şerif Cürcanî (ö.1413) gibi alimlerin eserlerinden alıntılarla ve yer yer kendi yorumlarını da katarak bir nevi haşie geleneğini devam ettirdiğini söyleyebiliriz.

Yazarımıza göre mantık ilmi ve konusu bölümünde çokluğa talip olan birinin o çokluğu cihet-i vahde açısından bilmesi ve onlara başlamadan önce bunun şuurunu elde etmesi lazımdır. Cihet-i vahde; cihet-i zâtî ve cihet-i arazî olmak üzere iki kısma ayrılır. Bu minvalde mantığın cihet-i zâtî açısından tanımı, "bilinmeyenlere ulaştırmasındaki faydası bakımından tasavvur ve tasdiklerin zâtî arazlarının kendisinde incelendiği ilimdir." (Bu tanım müteahhirûn mantıkçılarına göredir.) Ya da "ikinci mâkullerin zâtî arazlarının incelendiği bir ilimdir ki bu ikinci mâkuller mukabilinde hariçte bir durum bulunmamakla birlikte,

mukabilinde hariçte bir durumun bulunduğu ilk mâkullere tatbik edilme özelliğindedir.” (Bu tanım da mütekaddimûn mantıkçılarına göredir.) Her iki görüşe göre yapılan bu tanımlar mantığın konusunu oluşturmaktadır.

Mantığın cihet-i arazi açısından tanımı ise “düşünmenin sahihi ile fâsidinin kendisi sayesinde bilindiği bir kanundur.” Bu tanım ise mantığın gayesini oluşturur.

Birinci Bâb: Tasavvurâtın ilkeleri (mebâdisi) olan, *Îsâgûcî*, delalet kısımları ve beş tümel ayrıntılı olarak incelenmektedir. *Îsâgûcî*, kendisiyle beş tümelin kastedildiği Yunanca bir lafız olup bunlar da cins, tür, ayırım, hassa ve ilintidir. Bunların bilgisi de üç delalet türü olan mutabakat, tazammun ve iltizamın açıklanmasına dayanır. Ayrıca *Îsâgûcî* kelimesinin nereden türediğine dair kaynaklarda geçen görüşlere yer verdiği görülmektedir.

İkinci Bâb: Tasavvurâtın maksatları olan, kavl-i şârih, tarif, tam özsel ve eksik özsel, tam ilintisel ve eksik ilintisel tanım çeşitleri bu bölümde farklı görüşlerle izah edilmektedir. Kavl-i şârih ile kast edilen ‘tarif edicidir’ (muarrif); söz (kavl) diye isimlendirilmiştir. Tarif edici (muarrif) tasavvur edilmesi, bir şeyin ya kühüyle ya da onu başkasından ayırt eden bir tarzla tasavvurunun elde edilmesine sebep olandır. İlim, bir şeyin suretinin zihinde hasıl olmasıdır. İki kısma ayrılır: İlki kavl-i şârih, ikincisi hüccettir. Kavl-i şârih, ya tanımdır ya da resimdir. Bunların her biri tam özsel tanım, eksik özsel tanım, tam resimsel tanım, eksik resimsel tanım olarak dört kısma ayrılır. Ayrıca bu bölümde tanımın kendisinin tanımı yapılır mı yapılmaz mı şeklinde vuku bulan görüşlere yer verilmektedir.

Üçüncü Bâb: Tasdikâtın İlkeleri bâbında önermeler hakkında detaylı olarak incelendiği görülmektedir. Ayrıca önermeler bahsinde ele alınan çelişki ve döndürme konuları da incelenir. Ebherî'nin burada ele aldığı döndürme düz döndürmedir. Kendisi ters döndürme konusuna bu eserinde yer vermemiştir. Onun bu eserine şerh ve haşiye yazan müelliflerin bu konuda onu eleştirdikleri ifade edilmektedir.

Dördüncü Bâb: Tasdikâtın Maksatları bâbında ise genel hatlarıyla kıyas konusunun detaylı bir şekilde işlendiği görülmektedir. Ebherî'nin kıyası iktirânî ve istisnâî kıyas şeklinde iki kısımda incelemesi onun İbn Sînâcı mantık geleneğini sürdürdüğünü göstermektedir. Ancak Ebherî iktirânî kıyasın dört şeklini incelemesi açısından İbn Sînâ'dan ayrılır.

Beşinci Bâb: Kıyasın maddesini oluşturan ve beş sanat olarak ta bilinen Burhân, Cedel, Hatâbe, Şiir ve Muğalata gibi konular mantığın uygulama alanı olmasına rağmen müteahhirûn sonrası mantıkçılar bu konuları birer cümleyle açıkladıkları görülmektedir. Yazarımızın da bu konuları biraz daha genişleterek okuyucunun istifadesine sunması açısından önem arz etmektedir.

Üçüncü Bölüm: Yazar bu bölümde eserin tıpkı basımına yer vermektedir. Bu eserin tahkike esas alınan nüshalar içerisinde beşinci sırada yer alan, yazısı güzel ve okunaklı muhtemelen devrin önde gelenlerinden birisine sunulmak üzere kaleme alınmış olan ve Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ayasofya Koleksiyonu, no.2535-0001, vr. 1b-8b'de bulunan, H 848 (M 1444) tarihli nüshanın tıpkı basımıdır.

Sonuç olarak mantık alanında klasik sayılan bu eseri yazarımızın Arapça-Türkçe olarak kaleme alması Türkiye'de gelişmekte olan mantık literatürüne kazandırılmış önemli eserlerden biri olduğu söylenebilir. Ve klasik mantığı temellendirmemizde kadim geleneğin bize ışık tutacağını bu eser göstermektedir. Ayrıca eserin basit, sade ve duru bir dille yazılması ve konuların bir bütün halinde sunulması açısından mantık ilmini öğrenmeye meraklı herkesin okuyabileceği bir kaynak kitap olması bu alandaki büyük bir boşluğu doldurduğu ifade edilebilir.